Coca Cola och Ginger Ale uppfanns på 1800-talet i USA. 1835 såldes den första läsken i Sverige och 2009 drack vi cirka 71 liter läsk per år. I Europa dricker tjeckerna mest läsk med en konsumtion på ungefär 130 liter per person och år. Mest läsk dricks det i USA. Där drack man i genomsnitt 200 liter per person under 2002.

LÄSKTILLVERKNING

Läsk framställs i fabrik och är en alkoholfri, ofta kolsyrad dryck. Den är smaksatt med socker, fruktsyror eller essenser, ibland ingår mineralvatten. Tillverkningen utgår från en sockerlag och en aromblandning. Dessa blandas till ett läskedryckskoncentrat – en så kallad syrup som sedan blandas med kolsyrat vatten. Kolsyra uppstår när socker jäser i en syrefattig miljö. Att kolsyra vatten på konstgjord väg är en svensk uppfinning från 1700-talet, men det var engelsmannen Guy Gilberts som 1903 uppfann kolsyremaskinen för hemmabruk. Sodastream-maskinerna blev populära i Sverige på 1970- och 80-talet.

KEMISTER BANADE VÄG

Urban Hjärne var Karl XI:s livläkare. 1678 grundade han Medevi hälsobrunn i norra Östergötland. På den tiden ansåg man att mineralvatten var en hälsodryck som kunde bota det mesta. Torbern Bergman har kallats den svenska läskedryckens fader. Det var han som 1771 lyckades tillverka kolsyrat mineralvatten genom den så kallade skvalpningsmetoden och 1776 startade den första mineralvattenfabriken i Sverige. Kemisten Jöns Jacob Berzelius skrev sin magisteravhandling om mineralbeståndsdelarna i vattnet från Medevi hälsobrunn. Berzelius experimenterade fram olika smaksatta drycker och banade väg för den svenska läskedrycken.

EN SVENSK LÄSKHISTORIA

Den svenska läskedryckens ursprung har två huvudspår: apotekare som tillverkade läsk genom att blanda juice och socker i mineralvatten och bryggerier som under 1800-talet producerade sockerdricka. 1874 bildade Stockholms apotekare Apotekarnes mineralvatten AB. Företaget sålde 37 olika sorters mineralvatten. Konkurrenten Apoteket Nordstjernans satsning på läskedrycker med fruktsmak blev en viktig milstolpe i läskhistorien. Citronbrus, Äppellemonad, och Champagne-dricka introducerades 1905 och gjorde genast succé. Vid första världskriget hade dock Nordstjernan gått upp i Apotekarnes.

En betydelsefull person för svensk läsk var essensmakaren Harry Roberts som tillsammans med sin far Robert startade företaget Roberts 1910. Bland Harrys första recept fanns julmust och Champis. Idag ägs företaget av Harrys sonson Göran och julmusten är ett traditionsenligt inslag på julbordet. I Sverige dricker man 35 miljoner liter julmust varje jul.

Företaget Fructus skapade 1919 Pommac och 1920 började ölbryggerierna ta över läsktillverkningen. Coca Cola kom till Sverige på 1950-talet, men slog inte igenom på riktigt förrän en bit in på 1970-talet. Koffeinet var förbjudet i svenska läskedrycker fram till 1953 men sedan var det fritt fram för Coca Cola. På 1960-talet drack den politiska vänstern svensk Cuba Cola. Det sägs att de därmed trodde sig stödja Fidel Castro. Numera har Cuba Cola något av en kultstatus.

En brun kolsyrad läskedryck som känns igen i hela världen. Formen på flaskan likaså. Receptet (än idag hemligt) skapades 1886 av den amerikanske apotekaren John Styth Pemberton. Bolaget utlyste 1913 en tävling om flaskans design. Den vanns av glasdesignern Alexander Samuelsson, som emigrerat från glasbruksorten Surte. Han inspirerades av kolanötens form och skapade konturflaskan i ljusgrönt glas.

Pommac Gin-Flip
en verklig njutning.
Vill Ni servera något alldeles särskilt gott, gör då en Pommac Gin-Flip. — Tag till en flaska kall Pommac ett spetsglas gin, "Old Tom" eller annat märke. Serveras med ett körsbär och gärna en isbit i glaset. —
Pommac Gin-Flip kan också tillredas och serveras precis som lättgrogg. Serveras å alla finare restauranger.
Försök Pommac och Gin!
POMMAC
Drick
POMMAC
POMMAC
Serveras och säljes överallt i Sverige, Finland och Norge!

Under 1950-talet kom också Fanta, som har ett nazistiskt förflutet. Det var nämligen tyska Coca Colas kemister som under andra världskriget, i brist på Coca Cola-essens, skapade Fanta. På 1960-talet lanserades Trocadero som blev norrlänningarnas favorit, samt succérna Festis och Zingo från Apotekarnes.

På 1970-talet var det kärvt för bryggerinäringen, men när sötningsmedlet aspartam godkändes under 1980-talet ökade försäljningen igen. Det var då light-dryckerna fick sitt stora genombrott. Marknaden för läsk och mineralvatten ökade med hela 56 procent mellan 1985 och 1989. Förutom de nya light-produkterna berodde ökningen bland annat på den nya PET-flaskan på 1,5 liter, men även på att bordsvatten av typen Vichy Noveau hade blivit en populär måltidsdryck.

POMMACS REKLAMKAMPANJER

Reklamen har spelat en viktig roll för läskedrycken och Pommacs tidiga kampanjer var ofta omtalade. På jubileumsutställningen i Göteborg 1923 byggdes ett 11 meter högt Pommac-torn där besökarna fick provsmaka. Under 1920- och 30-talet gjordes många kampanjer riktade mot en högre samhällsklass. På annonser från denna tid kan man se kvinnor i tjusiga klänningar som åker sportbil, dansar, och en jungfru som kommer med en bricka Pommac till damerna i bersån. 1938 komponerades en Pommac-vals och på 1940-talet fick kända konstnärer som Isaac Grünewald utforma reklamen. Under 1950-talet ville man nå en bredare målgrupp och Pommac blev folkligt. Under 1980-talet anlitades återigen konstnärer och vid Pommacs 75-års jubileum 1994 gjordes en museiturné som bland annat visade målningar, broschyrer och annonser.

VAR DET BÄTTRE FÖRR?

Många kommer ihåg sin barndoms läsk. Man minns den fräsiga etiketten, smaken och färgen, de fantasieggande namnen: Trocadero, Loranga, Vira Blåtira. Många av dem finns fortfarande till försäljning, men de har blivit blekare. Trocadero som en gång var knallorange är numera gyllengul. Det beror på att många färgämnen förbjöds under 1970-talet. På 1920-talet sålde Apotekarnes till och med radioaktivt vatten eftersom man trodde det var hälsosamt. Dagens läskedrycker är nog ofarligare att dricka. Det senaste tillskottet i läskedryckshyllan är smaksatt mineralvatten utan vare sig färg eller socker.

Trots larmen om att transporterna belastar miljön slog försäljningen av flaskvatten rekord sommaren 2010. Inte mindre än 30 miljoner liter vatten såldes i juli. Naturskyddsföreningen har räknat ut att denna konsumtion var att jämföra med lika mycket koldioxid som 16 000 oljeeldade villor släppte ut. Bryggerinäringen har helt andra siffror, enligt dem motsvarar en årsförbrukning flaskvatten en torktumling eller två hamburgare.

En läskedryck med »vuxensmak». På 1920- och 30-talet marknadsfördes Pommac som lyxig champagnedricka och drinkmixer. Reklamen riktades till »det fina folket», särskilt till damer. Här dricks »Gin-Flip» ute i det gröna, serverat av en jungfru. Frukterna överst är några av dem som ingår i läskessensen.